Scris de Ninel Ganea
Miercuri, 07 Mai 2014 09:33

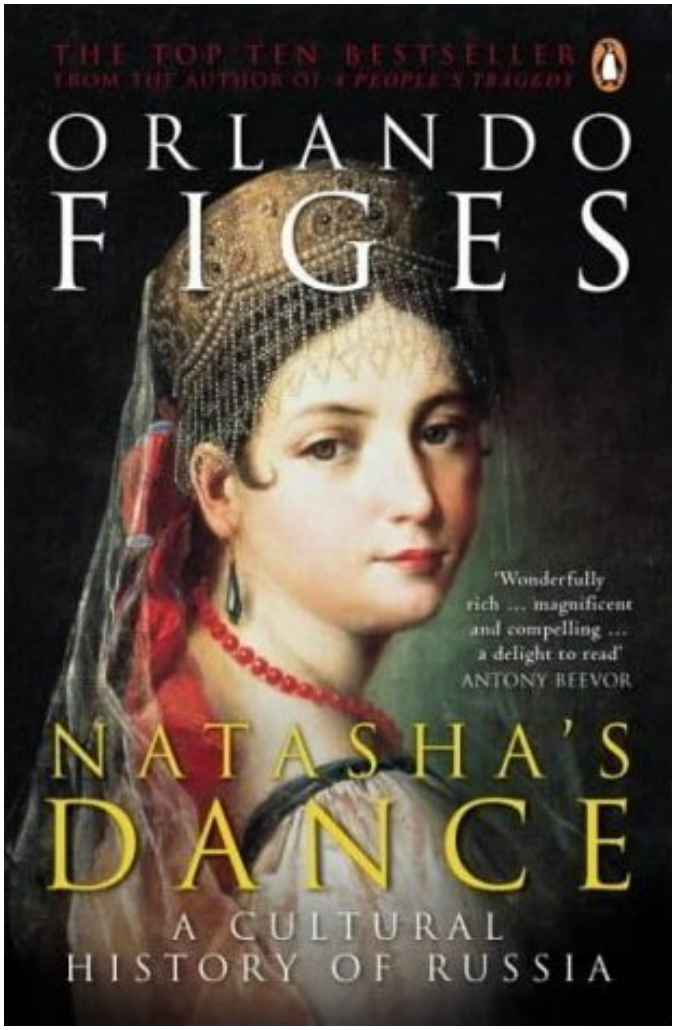

“Natasha’s Dance”, istoria culturala a Rusiei in versiunea lui Orlando Figes, reprezinta un tur de forta in materie de eruditie, concizie si accesibilitate. Cititorul are in fata o sinteza intredisciplinara impresionanta, in care se suprapun, pe esafodajul la fel de actual ca intotdeauna al dialecticii Occident-Rasarit, biografii, tendinte literare, curente filozofice, evenimente decisive pentru tribulatiile unei natiunii. Chiar si titlul cartii, inspirat de o secventa din “Razboi si Pace”, da marturie despre pendularea dureroasa a intelectualului rus intre tentatiile apusene si chemarea “mamei Rusia”, in timp ce unele episoade de amintiri surprinse in carte (intoarcerea lui Stravinski in Rusia si intalnirea cu Sostakovici, de pilda, sau relatia lui Diaghilev cu doica sa) contribuie cu tuse personale fermecatoare la desavarsirea unui imagini complexe despre problemele identitare.

Potrivit lui Orlando Figes, nu exista un “suflet rus”, totul fiind practic o constructie mitologica, menita sa atenueze, la nivel simbolic, alienarea elitelor de radacinile si traditiile populare. Teza este banala in Apus si a fost imbratisata de mai multi autori, chiar daca ea se afla in opozitie cu o intreaga scoala de gandire rusa. Aceasta pozitie, alaturi de o mefienta sesizabila la adresa spiritualitatii ortodoxe si moralitatii traditionale, explica, cred, mai multe derapaje interpretative si

erori factuale grave din “Natasha’s Dance”. Nu e o intamplare ca aproape toate scaderile importante ale autorului survin in contextul discutiilor despre “cautarea sufletului rus”.

Cea mai problematica si surprinzatoare gafa istorica din carte o constituie “convertirea” lui Ivan Kireevski - pe care Figes il vede drept un “outsider” al culturii ruse - de la catolicism la ortodoxie. Intr-adevar, biografii filozofului slavofil vorbesc constant despre “trecerea” sa la ortodoxie sub influenta calda a sotiei sale, insa aceasta “convertire” a fost in primul rand o convertire de la filozofie (germana) catre teologie ortodoxa si nu una de la catolicism inspre ortodoxie. In dialogurile conjungal-educationale dintre cei doi soti, Ivan Kireevski primea operele Sfintilor Parinti in locul volumelor din Schelling, rezultatul destul de rapid fiind divortul ganditorului slavofil de idealismul german si apropierea spirituala si filozofica de ortodoxie, asa cum apare in Sf. Maxim Marturisitorul si Sf. Isaac Sirul. In acelasi timp, sotii Kireevski s-au legat puternic de staretul Macarie de la Optina si au contribuit la aparitia manuscriselor Sfantului Paisie Velicikovski editate sub egida manastirii. Mai mult, ca o dovada a pretuirii imense de care se bucura in randurile calugarilor, Ivan Kireevski, alaturi de fratele sau Piotr, avea sa fie primul laic ingropat la Optina. Figes nu discuta deloc despre acest subiect si este destul de limpede, in cel mai bun caz, ca nu il stapaneste si nici nu il indrageste prea tare.

In aceeasi categorie, dar cu un pafrum mai speculativ, se afla si interpretarea “nebunului intru Hristos” in directia samanismului: “The Holy Fool (yurodivyi) was probably descended from the Asian shamans, too, despite his image as the quintessential Russian type in many works of art. It is difficult to say where the Holy Fool came from. There was certainly no school for Holy Fools (…)”. In realitate, nu e deloc dificil de spus de unde au aparut “nebunii intru Hristos”, iar raspunsul nu are nimic de-a face cu samanismul, ci cu o metafizica si traditie ortodoxe. Astfel se explica aparitia acestui tip particular de sfint in Egiptul ortodox, in Bizant si, mai tarziu, in Rusia, pentru a aminti doar exemplele cele mai sonore. Din pacate, Figes nu doar ca ignora o literatura consistenta, insa ofera o interpretare care nu se sprijina pe nicio referinta suplimentara. De asemenea, autorul vede aceeasi origine samana in traditiile si obiceiurile religioase ale taranului rus, din nou fara a avansa vreo sursa sau argument, si in contradictie totala cu principalul istoric cultural rus al secolului XX, Dimitry Likhachev. “There is also reason to suppose that the shamanistic cults of the Mongol tribes were incorporated in the Russian peasant faith”.

In aceste conditii, devine aproape suspecta tendinta lui Figes de a pune pe seama influentei asiatice o mare parte din mostenirea ortodoxa rusa, dupa cum se poate observa si in discutia despre Catedrala Sf. Vasile din Moscova, in care autorul distinge nuante islamice. “(…) to be truthful, there was nothing so ornate in the Orthodox tradition and the mosque-like features of the cathedral were probably derived from an oriental style”. Nici aici nu putem beneficia de dovezi suplimentare pentru o interpretare extravaganta, cu toate ca exista o ipoteza “asiatica” in hermenutica catedralei. Totusi, mult mai raspandita si mai probabila este interpretarea

“bizantina” care poate da seama, la nevoie, chiar si de o eventuala versiune musulmana.

Toate aceste puncte dificile nu se termina pentru Figes in “Natasha’s Dance”. In “A people’s tragedy”, volumul dedicat Revolutiei Ruse, autorul are un capitol despre relatia dintre popor si biserica ortodoxa, intitulat “Not so holy Russia”, unde foloseste generalizari arbitrare de tipul “by all accounts, the peasants did not hold their priests in high esteem”. In viziunea sa foarte transanta, doar o “pojghita subtire” de crestinism rasaritean acopera ideologia mujicului, grosul fiind compus din prejudecati si credinte pagane.

Revenind la “Natasha’s Dance” mai multi comentatori au remarcat o anumita “lipsa de familiaritate cu sursele ruse de prima mana”, chiar si in temele mai putin politice. In opinia mea, aceste scaderi tradeaza mai degraba o viziune radical eurocentrica, care nu poate da seama sub nicio forma pentru incomoda idee a unei conexiuni organice intre neam si biserica. Totul este redus la produse culturale sofisticate, inventate de intelectuali aflati in cautarea unei legaturi pierdute cu paturile de jos si cu telescoparea unor virtuti inventate. Din aceasta cauza, orice sugestie care contravine presupozitiilor sale nominaliste (“nu exista un neam”, “exista multiculturalism”, “taranii nu cunosc ortodoxia”) este trecuta cu repeziciune sub obroc, cititorul primind la schimb teorii scoase din joben, fara prea multe explicatii aditionale.

Nu e de mirare ca intr-o disputa pe marginea ultimei sale carti “The Whisperers”, refuzata de o editura rusa ca urmare a mai multor probleme istorice de datare, Figes a plasat vina pe umerii lui Vladimir Putin, desi a recunoscut erori factuale in carte. Cum nu ar trebui sa surprinda nici editorialul sau despre revolta de la Kiev din Foreign Affairs, unde Figes propune incriminari categorice ale Rusiei: “Russia can only offer nostalgia for the past, not the promise of a better future”.

Insa chiar si cu toate aceste probleme, care ar trebui sa puna cititorul pe ganduri si sa-l avertizeze, daca nu-l pot lecui, de pretentiile unei istorii “value free”, “Natasha’s Dance” are merite importante si reprezinta o introducere consistenta in universul rusesc.